

KOOR LIIGUB KUI LINNUPARV

Veljo Tormis

Parafraseerides kirjandusklassikat: kui ma Tormise-alase koostööplaaniga Eesti Filharmoonia Kammerkoori jõudsin, oli neil projekti ettevalmistus juba alanud. Nii et ei saanud oma mõttest midagi kasvatada, aga vähemalt paati hüpata.

Tekst: HEILI VAUS-TAMM | Fotod: KAUPPO KIKKAS, MAIT JÜRIADO, ANNELI IVASTE

Veljo Tormise 90. sünniaastapäeva puhul saab publik valida mitme temale pühendatud kava vahel. Meie lavastus eristub sellepoolet, et vaatab maestro loomingule noorte pilgu läbi – lavakujundus valmib kunstiakadeemia tudengite peas ja käes. Arutleme õhtu kontseptsiooni üle kolme võtmeisiku – dirigent Kaspars Putninš, helilooja Ülo Kriguli ja lavastaja Teet Kasega.

Idee autor dirigent Kaspars Putninš on sellest põlvkonnast, kellele Tormis oli vanem kolleeg ja auväärne maestro. „Ta häälestas end rahvamuusika sagedusel,” kirjeldab lätlasest dirigent talle väga lähedast eesti heliloojat. „Paljudel tema teostel

on Pärdi uudisteos. Kõrvuti päevadel paganlik ja jumalik alge. Tormise helikude on välja kasvanud Eesti paganlikest rahvalauludest, Pärdi muusika alus on kristlik maailmavaade.

Putninš nimetab mõlemaid kalliskivideks, hindamatuteks. „Ma ei näe siin vastuolu. Elu koosneb paljudest kihtidest ja dimensioonidest, on kompleksne. Ja nii ka Tormise ning Pärdi looming esindavad inimloomuse erinevaid tahke.”

Tormise laulud on inspireerinud looma rohkelt lavastusi. Juba 2004. aastal, enne veel, kui Eesti teatrisuves hakkasid tooni andma lavastused kõikvõimalikes talu- ja tööstushoonetes, tõi Tõnu Kaljuste koos Peeter Jalakaga Soorinna küünis ettekandele Tormise „Eesti ballaadid”. Seda on nimetatud üheks märgilisemaks lavastuseks Eesti teatriloo. Edasi mindi Naissaarele. Tormis ütles saarel etendunud „Naistelaalude” intervjuus Postimehele: „Olen mõelnud, et regilaul on igaühest meist kõrgelt üle. Olgu laulikud nii vahvad pärimuse edasi kandjad kui tahes, on regilaul ikkagi midagi niisugust, mis kulgeb meie ümber kogu aeg. Meie lülitume sellesse aeg-ajalt. Mina pole tahtnud laulikute persoone esile tõsta, need laulud on isiklikust loomest suuremad – on terve kultuur.”

Nii et on põhjust küsida, kas on mingi nurk tema loomingus, millega seni küünides, vabaõhulavadel või kontserdisaalides pole välja tulnud. On meil öelda midagi uut?

TORMIS JA RITUAALSUS

Putninš nendib, et Veljo Tormise muusika lausa januneb lavale seadmise järele. Rahvamuusikas ürgalges ehk rituaalsuses pole ju tants, liikumine ja loo jutustamine üksteisest lahus. „Aga kas tahame mingi uue Tormisega välja tulla – ei!” hüüatab dirigent. „Me tahame vaid öelda, et Tormis on elus – oma loomingus, kõigis neis lavastustes ja kontsertides.” Meie rakurss on kahene: vokaalminiatüüride kaudu näitame intiimset ja isiklikku, koorilaulude kaudu universaalset. Tormise looming on küll väga

“Eesti Kontserdi avang: paganlik ja jumalik kahel järjestikusel õhtul.

on teatripotentsiaal, sest need põhinevad muusikal, mis oli elu osa. Seega rituaalne, toimingute ja uskumustega seotud helirida.” Ta tõlkis rahvuse vaimu nüüdisaja muusika keelde, pani selle ümber pillidele ja häälele. Ürgse nimega helilooja muutis rahvamuusika autentsuse tema enda iseloomulikuks stiiliks. Lõunanaabridki armastavad esitada Tormise kirjutatud Läti burdoonlaule. „Tõepoolest, midagi väga erilist ja hinnalist oli ta mulle,” nimetab Putninš põhjuse, miks ta oma lavastusega teiste kõrval sügisel üles astuda tahab.

TORMISE LAVASTUSED KÜÜNIDES JA SAALIDES

Eesti Kontserdi avang koosneb sel aastal kahest õhtust: ühel kõlab Tormise looming, teise keskmes

Eesti Filharmonia Kammerkoor on aastakümneid Eestit maailma muusikaareenil esindanud.

selgelt äratuntavalt eesti asi, aga samas arhetüüpne, seda saab suumida ülemaailmseks sõnumiks.

LAIENDATUD KÕLARUUM

Siinkohal on paras aeg heita pilk selle õhtu vormile ja sisule. Liisi Koikson esitab Tormise haidkulaadseid äärmiselt nappe laule tsüklitest „Neli kildu” (Aastaajad) ja „Kimbuke tähti”. Laulab klaveriga, nii nagu heliloojal kirjutas, kuid väikeste kõlaliste variatsioonidega. Üldse kõlavad kõik laulud sel õhtul enamjaolt originaalis. Ei mingeid väga põhjalikke ümbertöötusi. Ülo Kriguli ja Sander Mölder roll on hoopis luua Tormise muusika

lõike, pandud neid kordama, kajama, hajuma, kaikudes paisuma. Kordus on ju rahvalaulu üks iseloomulikumaid chitusvorme. Õhtu jooksul kuuleb Eesti Filharmonia Kammerkoori esituses veel selliseid laule nagu „Jaanilaulud”, „Pikse litaania”, „Sügismaastikud”, „Virmalised”, „Vepsa talv”, „Helletused”, „Ingerimaa õhtud”, „Virmalised” ... Võib-olla mõni rohkem või mõni vähem.

„Koor liigub selles lavastuses nagu kala- või linnuparv,” rabab Teet Kask võrdlusega. „... ühest nurgast teise, seisatades, ringi vaadates, kellegi eraldudes.” Ruumidünaamika, leiab ta ka ametlikuma termini. Ega otsest tantsulist koreograafiat

“Koor liigub selles lavastuses nagu kala- või linnuparv.

ümber laiendatud akustiline ruum. Ja et teosed ulatuvad haprast soololaulust massiivse koorifaktuurini, siis elektrooniliselt töödeldud heli aitab luua siin üleminekuid. Vahel kõlab ka Tormise partituuridele kaasa, heliseb taustal. „Kasutame maitseaineid tänapäevase helitöötamise vallast,” leiab Krigul nende ülesande kõõlipoolle nimetuse. Aga kogu elektrooniline helikude põhineb ikkagi Tormise akustilisel muusikal. Seal on võetud salvestatud

24. september Estonia kontserdisaal
25. september Pärnu kontserdimaja
26. september Vanemuise kontserdimaja
Tormis. Ringlemisi
Dirigent: Kaspar Putninš
Lavastaja: Teet Kask
Solist: Liisi Koikson
Eesti Filharmonia Kammerkoor
Laiendatud kõlaruum: Sander Mölder, Ülo Krigul
Kujundus: Taavi „Miisu” Varm, EKA tudengid
Valgus: Margus Vaigur

Koostöös Eesti Filharmonia Kammerkoori ja Eesti Kunstiakadeemiaga, toetavad Eesti Autorite Ühing, Eesti Kultuurkapital

Hetk proovisaalist muusikute ja lavastajaga – Liisi Koikson (vasakult), Sander Mölder, Teet Kask ja Ülo Krigul

oodata pole sel õhtul. Kuigi Liisi Koikson liigub rohkem, tema on loo vestja, ühendab isiklikku ja varjatut üleilmsega, kulgeb kahe dimensiooni vahel, kulgeb ühest aastaajast teise.

„Mind huvitas, mis on Tormis tänapäeva noorele,” nimetab lavastaja end liikuma pannud mõtteid. Seepärast sai lavastuse kujunduse osas pöördutud Eesti Kunstiakadeemia poole. „Meie ajal seostus Tormis selle rahvusliku identiteediga, mis toitis ja kandis. Tänapäeval on noortel selle jaoks muud väljundid. Nii et minu küsimus ongi, mida ta tähendab praegusele noorele.”

Eks lavastus annab vastuse, aga kujunduses domineerib loodus – mitte pöösas, pink ja puu, vaid loodus mikro- ja makrotasandil. Ja EKA tudengid mässavad kilomeetripikkuste kangastega, mille peale saab pilkupuüdvaid kujundeid kuvada.

TORMISE PÄRAND LIITUB ESIVANEMATE OMAGA

Sisulise kaare loob aastaegade vaheldus. „Meie geograafilises areaalis on rituaalsed tegevused seotud aastaegadeaga,” tõdeb lavastaja. Aga siin on ka teine paralleel: aastaring kui sünn, noorus, tegutsemine ja vanadussurm. Me oleme harjunud kevadet ootama, lilledega koos rõõmustama, sügistuule all küürutama, lumega peitu pugema. Aastaegade vaheldumine mõjutab väga meie sotsiaalset käitumist, tundeelu, mõtteid. Nii ühinevad lavastuses kaks tasandit: esivanemate ammune pärand ja Tormise hiljutine pärand. III

Kunstiakadeemia tudengitel lastakse lavakujunduseks fantaasia tööle panna.

